

VEDLEGG 2

REINDRIFTSAVTALEN I ET LIKESTILLINGSPERSPEKTIV

Av Marit Meløy Utsi

Reindrifftsavtalen er et av de viktigste redskapene for å følge opp målene i den statlige reindrifftspolitikken. Stortinget vedtok i 1993 Hovedavtalen for reindrift, som gir Landbruksdepartementet fullmakt til å forhandle med Norske Reindriftssamers Landsforbund, om årlige avtaler for reindrifftsneringen. Sametingets rolle i reindrifftsforhandlingene er som observatør, i tillegg til at de kommer med innspill til reindrifftsforhandlingene.

Denne gjennomgangen av reindrifftsavtalen i et likestillingsperspektiv bygger hovedsakelig på de årlige stortingsproposisjonene om reindrifftsavtalen, i perioden 1999 – 2009.

Juristen John B. Henriksen konkluderte i 2001 med at tilskuddsordningene gjennom reindrifftsavtalen i liten grad tar hensyn til det arbeidet som reindrifftskvinnene nedlegger i reindrifftsneringen, og at det er nødvendig med en helhetlig gjennomgang:

”Det synes derfor nødvendig med en helhetlig gjennomgang av eksisterende lovverk, forvaltningspraksis og avtaleverk med den målsetting å vurdere hvorledes kvinners, barn- og unges rettigheter og stilling kan styrkes i reindrifftsneringen. I en slik vurdering vil driftsenhetenes betydning for de økonomiske rammeverk være sentral”. (Henriksen 2001:43)

Driftsenhetene/siidaandelene ble fra 1978 et viktig instrument for den statlige styringen av reindriffta. Driftsenhetene ble tildelt enkeltpersoner, og rettigheter og plikter i reindriffta ble knyttet til disse. Av særlig betydning var det at økonomiske tilskudd gjennom reindrifftsavtalen ble knyttet til disse. De fleste driftsenhetene ble tildelt menn, og prosentandelen kvinnelige driftsenhetsinnehavere har hele tiden vært svært lavt.

Mål for likestillingspolitikken i reindriffta

De overordnede målene for reindrifftspolitikken bygger på St. meld. Nr. 28 (1991-1992) – En bærekraftig reindrift. I denne legges det opp til økologisk, økonomisk og kulturell bærekraftig reindrifftsnering. Når det gjelder likestilling konstateres det i meldingen at: ”Kvinnenes sosiale og materiale posisjon har blitt svekket og vilkårene for likestilling i neringen må karakteriseres som svake”. (St. meld. Nr. 28 (1991-1992):23). Det legges opp til en tosidig satsning på likestilling, der man på den ene siden ønsker å styrke posisjon og status for de kvinnene som allerede er i neringen og tilrettelegge for rekruttering av kvinner til reindrifften. På den andre siden vil man legge forholdene til rette for yrkeskombinasjoner eller alternative yrkesmuligheter for dem som ikke vil inn i reindriffta. Blant tiltakene som skisseres her er formelle rettigheter knyttet til driftsenhetene, tilskuddordninger, styrking av kvinnes mulighet til næringsvirksomhet og styrking av kvinnenes politiske posisjon. (St. meld. Nr. 28 (1991-1992):117).

Stortingsmeldingen er blitt kritisert for fremstillingen av reindrift som sterkt knyttet opp mot mansrollen, og at man med dette gir et feilaktig bilde av kvinnenes stilling og rolle i reindriffta og som igjen påvirker den likestillingspolitikken som er blitt ført.

Noen av tiltakene som ble skissert er fulgt opp på de snart tjue årene som er gått siden Stortingsmeldingen kom. Et eksempel er retten til å registrere driftsenheten på begge

ektefeller. Den nye reindrifftsloven som kom i 2007 er kjønnsnøytral, og gjør formelt ikke forskjell på kvinner og menn. Siidaen har fått en mer sentral rolle etter den nye loven, og siidaandelen er grunnlaget for de fleste rettighetene, pliktene og økonomisk rammebetingelser i reindrifta i Norge. (Reindrifftsforvaltningen 2010).

De politiske strukturene som har vært rådende innen reindrifftsneringen og forvaltningen av reindrifta i nyere tid har virket endrende på kvinnes situasjon og rolle, og har på mange måter vært med på å svekke reindrifftskvinnens stilling. Formålet med fokuset på likestilling og innføringen av kvinnerettede tiltakene er å snu på denne utviklingen.

Utviklingen av likestillingspolitikken gjennom reindrifftsavtalen

I begynnelsen av 2000-tallet var det et større fokus på å utvikle en mer målrettet likestillingspolitikk. Det ble opprettet en egen stilling som kvinne- og familiekonsulent ved Reindrifftsforvaltningen, og det ble avholdt en rekke møter og seminarer som hadde til formål å kartlegge reindrifftskvinnens situasjon, behov og utfordringer. Målet var en mer konkret kvinne- og familiepolitikk som en del av den generelle reindrifftspolitikken.

I forbindelse med reindrifftsavtalen for 2004/2005 ble det formulert en målsetting for denne satsingen:

”Målsettingen med satsingen er å sikre og øke kvinners deltagelse i reindrifften og reindrifftsrelaterte aktiviteter, sikre yrkesmessig likeverd mellom menn og kvinner i reindrifftsneringen, sikre at kvinner bidrar til å styrke og videreutvikle det samiske kulturinnholdet i neringen, samt bidra til å synliggjøre kvinners verdiskaping i reindrifftsneringen” (St.prp.nr. 65 (2003 – 2004):24)

Landbruksdepartementet nedsatte i 2004 en arbeidsgruppe som hadde til mandat å identifisere og kartlegge de viktigste hindringene for kvinners deltagelse i reindrifftsneringen, samt å foreslå tiltak på kort og lang sikt. Arbeidsgruppen avga en rapport i november 2004, der de la fram en rekke forslag til tiltak som rettet seg både mot neringen og mot departementet/forvaltningen. I Stortingsproposisjonen om reindrifftsavtalen 2005/2006 fastlås det at oppfølging av arbeidsgruppens rapport og det videre arbeidet med likestilling innenfor reindrifta vil bli prioritert framover. Samtidig poengteres det at:

”For noen tiltak vil det imidlertid kunne ta noe tid før det kan være aktuelt å innføre endringer. Dette har sin årsak i at visse typer økonomiske tiltak må vurderes nærmere både i forhold til forventet effekt og andre mål innenfor reindrifftspolitikken” (St.prp.nr. 63 (2004 – 2005):22)

Det fastlås også at partene vil i forhandlingene legge fram en statusrapport med en beskrivelse av hvordan man i løpet av det siste året har arbeidet med likestillingsperspektivet utenfor reindrifftsavtalens rammer og virkemidler. (ibid.)

I stortingsproposisjon for den påfølgende reindrifftsavtalen, for 2006/2007, gjentas målene om å styrke kvinnes stilling i reindrifta. Det slås igjen fast at det er nødvendig å vurdere tiltak over et vidt spekter, både i et kort- og langsiktig perspektiv.

Fram til reindrifftsavtalen for 2006/2007 var det iverksatt en rekke kvinnerettede tiltak som høyere driftstilskudd til driftsenheter der kvinner står som enkeltinnehavere, ektefelletillegg, avsetning til kvinnerettede tiltak, samt øremerkede forskningsmidler til kartlegging og dokumentasjon av reindrifftskvinnens tradisjonelle kunnskaper.

Det er imidlertid ikke blitt formulert en mer konkret og målrettet likestillingspolitikk av avtalepartene, slik det er gitt uttrykk at man har som formål. De strategiene og målformuleringer som kommer til uttrykk gjennom stortingsproposisjonene bærer preg av å være svært generelle. I stortingsproposisjonene fremkommer heller ikke noen vurderinger av hvorvidt de igangsatte tiltakene har hatt den ønskede effekten.

Etter reindrifftsavtalen 2006/2007 er ikke kvinner i reindrifta og likestilling omtalt i de påfølgende stortingsproposisjonene i samme grad som tidligere.

Kvinnemillionen

I 1999 ble prosjektet ”Kvinnerettede tiltak i reindriffts-næringen” igangsatt av Kommunal- og regionaldepartementet (KRD), der hovedmålet var å oppnå en forbedret stilling for kvinner i reindriffts-næringen. KRD hadde på det tidspunktet ansvaret for samiske saker. Prosjektets delmål var å sikre og øke kvinners deltakelse i reindrifta og reindrifftsrelaterte aktiviteter, sikre yrkesmessig likeverd mellom menn og kvinner i reindriffts-næringen, samt å sikre at kvinner bidrar til å styrke og videreutvikler det samiske kulturinnholdet i reindriffts-næringen (St. prp. nr. 65 (1999-2000)).

Initiativet fra KRD med kvinnerettede tiltak ble fulgt opp av avtalepartene i Reindrifftsavtalen fra 2001/ 2002, med en avsetning på 1 million til formålet. Fra statens side ble det vektlagt at dette markerer en sterkere vektlegging på kvinne- og familieaspektet i næringen. Avtalepartene var også enige om at en mer konkret kvinne- og familiepolitikk var nødvendig. (St. prp. nr. 65 (1999-2000)).

De kvinnerettede midlene er søknadsbaserte, og søknadene behandles av styret for Reindrifftsens utviklingsfond. Ordningen har en relativ bred tilnærming til kvinneproblematikken i reindrifta, og det kan gis tilskudd til mange ulike formål. Det kan gis tilskudd til seminarer og kurs, etablering og drift av nettverksgrupper, samt verdiskapning/nytenkning. Det forutsettes at midlene blir brukt til tiltak som ikke kan finansieres via eksisterende støtteordninger, men som kan ha utfyllende effekt i forhold til andre støtteprogrammer, som verdiskapningsprogrammet for rein og verdiskapningssatsing i regi av Sametinget. (Reindrifftsforvaltningen 2010).

I stortingsproposisjonene om reindrifftsavtalene påpekes det årlig at arbeidet med likestilling må settes i et mer langsiktig perspektiv, og det må arbeides kontinuerlig og målrettet. Den årlige satsningen gjennom de kvinnerettede midlene anses å gi muligheter for dette arbeidet.

Avsetningen er imidlertid ikke blitt økt siden innføringen i 1999. Det er ikke blitt gjort en systematisk gjennomgang av bruken av disse midlene siden 2004, og hvorvidt de har bidratt til å fremme likestilling i henhold til de målene som var satt. Basert på det tilgjengelige materialet er det derfor vanskelig å si noe om effekten av disse tiltakene utover at midlene har bidratt til å opprettholde et fokus på likestillingstiltakene. Det er således et viktig symbolsk tiltak. Det synes imidlertid helt klart at den årlige avsetningen på en million ikke står i forhold til de definerte målene, som er svært omfattende. I Reindrifftsforvaltningens retningslinjer er formålet med ordningen definert slik:

”Formålet med ordningen er å sikre kvinners deltagelse i reindrifften og reindrifftsrelaterte aktiviteter, styrke og videreutvikle det samiske kulturinnholdet i næringen, og vedlikeholde kunnskapsoverføringen i næringen. Samt å bidra til å synliggjøre kvinners verdiskapning i reindriffts-næringen” (Reindrifftsforvaltningen 2005:4).

Tilskuddordninger for å styrke kvinnene stilling

Flere av likestillingstiltakene er knyttet opp mot siidaandelene i form av tilskudd. Over reindrifftsavtalen gis det i 2010 ulike tilskudd som har som mål å styrke kvinnenes deltagelse. Det ytes større driftstilskudd til siidaandeler der kvinner står som eneste leder, og det utbetales et ekstra tilskudd til andeler der begge ektefeller utøver aktiv reindrift (ektefelletillegget). Ledere av siidaandeler, samt ektefelle/samboer kan også få støtte til avløsning i reindriffta i forbindelse med svangerskap og fødsel. (Reindrifftsforvaltningen 2010)

Innføringen av ektefelletillegget var ment å markere en sterkere vektlegging av inntektsfordeling og kvinne- og familieaspektet ved næringen. (St.prp.nr. 65 (1999-2000)). For ektefelletilskuddet er det i 2010 en inntektsgrense på 175 000,- på inntekter utenfor næringen. Dette betyr at de fleste reindrifftskvinnene ikke oppnår dette tilskuddet. I driftsåret 2008/2009 ble det totalt delt ut ektefelletilskudd til 79 siidaandeler i Norge. Dette tilsvarer 14 % av siidaandelene i Norge¹. Det er rimelig å anta at de fleste som mottar ektefelletilskudd er kvinner, da det i hovedsak er menn som er innehavere av siidaandelene. Dette er en klar indikasjon på at mange kvinnelige ektefeller ikke oppnår dette tilskuddet, da også en stor andel av de kvinnelige ektefellene har en relativt høy inntekt:

- I 2008 hadde 71 % av de kvinnelige ektefellene inntekt over 150 000,-
- De kvinnelige ektefellene tjente gjennomsnittlig 241 000,- i 2008. (Økonomisk utvalg 2009).

Det har heller ikke vært noen økning i antallet siidaandeler som mottar ektefelletilskuddet de siste ti årene.

Tabell 6.1 Antall innvilgede ektefelletilskudd:

2001/2002	2003/2004	2005/2006	2008/2009
109	89	80	79

(Kilde: Økonomisk utvalg 2002, 2004, 2006 og 2009)

Dette tyder på at ektefelletilskuddet ikke stimulerer til at flere kvinner velger å delta mer aktivt i reindriffta, selv om det kan være et viktig bidrag til de kvinnene som allerede er i næringen. Det samme gjelder tilskuddet som ytes kvinner som står som eneste leder i siidaandelen. Problemet gjennom årene har vært at kvinner ikke får siidaandeler, og derfor vil heller ikke dette tilskuddet bidra til en økt kvinneandel. Disse tiltakene vil nok styrke de kvinnene som allerede er i driffta, men ikke de som er utenfor og som utgjør det store flertallet.

Det er fra flere hold blitt rettet fokus mot å bedre velferdsordningene for kvinner i reindriffta. Blant annet etterlyser Sametinget generelle velferdsordninger for kvinner, knyttet opp mot trygderettigheter og forbedrede kompensasjoner i forbindelse med svangerskap, fødsel og omsorg for små barn for kvinner i primærnæringer. Sametinget mener dette vil ha stor betydning for rekruttering av kvinner til reindriffta (Sametinget 2008). Av disse forslåtte velferdsordningene så gis det gjennom reindrifftsavtalen tilskudd til avløser i reindriffta i forbindelse med svangerskap og fødsel. Få kvinner har imidlertid fått utbetalt tilskuddet. Det er flest menn som har fått tilskuddet, hovedsakelig fordi det er de som står som innehavere av siidaandelen. (Agenda 2007)

¹ Alle siidaandelshavere har ikke ektefelle, og det foreligger heller ikke noen oversikt over kjønnsmessig fordeling av hvem som mottar ektefelletillegget. Alle siidaandeler mottar heller ikke tilskudd, og da heller ikke ektefelletillegget.

En vanlig tilpasning i dagens reindriftsfamilier er at mannen arbeider i reindrifta til daglig, mens kvinnen er ute i annet lønnet arbeid. I de reindriftshusholdene der kvinnene er ute i arbeid er mange avhengige av de inntekter de får utenfor reindrifta. For disse kvinnene vil egen inntekt fra reindrifta være avgjørende for at de skal kunne slutte å arbeide utenfor. Ektefellestilskuddet er ikke stort nok til at disse kvinnene har en reell valgmulighet mellom arbeid i og utenfor reindriftsnæringa. (Utsi 2010).

Et fokus på inntektsoverføringer til kvinner knyttet til siidaandelene har ikke i tilstrekkelig grad styrket kvinnenens stilling i reindrifta. Sametinget konstaterer i innspill til reindriftsforhandlingen 2009/2010 at ordningene med økt driftstilskudd til kvinnelige innehavere, ektefellestilskuddordning og avsetningen til kvinnerettede tiltak ikke har ført til en tilstrekkelig økning av kvinners deltakelse i reindrifta. (Sametinget 2009)

Arbeidsgruppa fra 2004 påpeker at ektefelletillegget er: *”et tillegg som gis uavhengig av om mottakeren utøver en produksjon i næringen”* (LMD 2004:10). Arbeidsgruppa mener at man bør tilstrebes seg etter å gi tilskudd som stimulerer til produksjon. Å sikre kvinner et selvstendig inntektsgrunnlag i reindriftsnæringen mener arbeidsgruppen bør være et hovedmål. De mener videre at det må foretas en helhetlig vurdering av hvordan kvinnenens inntektsgrunnlag skal styrkes. (ibid).

Det er verdt å merke seg at fra og med reindriftsavtalen 2003/2004 ble tilskuddordningene lagt om til ordninger som premierer produksjon og verdiskapning, mot tidligere ordninger som i stor grad var faste flate tilskudd per siidaandel. Dette gjelder imidlertid ikke de virkemidlene som knyttes til å styrke kvinnenens stilling. Fra statens side er det gjennom de årlige stortingsproposisjonene blitt påpekt at reindriftsnæringens kulturelle bærekraft svekkes når reindriftsfamilie er helt avhengig av å hente mesteparten av familiens inntekter utenfor. Derfor er det også blitt vektlagt at kvinners mulighet i deltakelse i reindrifta bør forbedres. Det er blitt fremhevet at en reetablering av det økonomiske grunnlaget er av avgjørende betydning, og en forutsetning å nå disse politiske målene. (St. prp. nr. 70 (2000-2001)).

Kvinner og verdiskapning

De siste ti årene har økt verdiskapning vært et satsningsområde i reindriftspolitikken. Fra 2000 ble det igangsatt et verdiskapingsprogram for reindrifta, VSP-rein, med en årlig ramme på 7 millioner kroner. Formålet med programmet var blant annet å gi reindriftsutøverne mulighet til å styrke sin økonomi ved å ta ansvar for en større del av verdiskapningen. (St. prp. nr. 70 (2000-2001):32)

LMDs arbeidsgruppe fra 2004 påpeker at et hovedmål bør være å sikre kvinner et selvstendig inntektsgrunnlag i reindriftsnæringen, for å sikre at kvinnenens reindriftsrettigheter ikke svekkes ytterligere:

”Et spørsmål som ofte har vært reist i debatten omkring kvinnenens situasjon i reindriften, er om næringen kun skal forvaltes som en kjøttprodusent eller om det er behov for en mer allsidig næringstilpasning” (LMD 2004:8)

Det er nettopp dette som er formålet med verdiskapingsprogrammet, at reindrifta selv skal ta en større del av verdikjeden. Det ble i 2003 utført en likestillingstest av verdiskapingsprogrammet for reindrift. Testen viste at det i programmet ikke var spesifiserte likestillingsmål, og det lå heller ingen føringer i retningslinjene for ordningen. En viktig

påpekning i testen var at programmets målsettinger og innretning burde ha vært tilpasset reindriftskvinnene, da verdiskapningsprogrammet retter seg mot produksjonsområder som reindriftskvinnene tradisjonelt ivaretar. Testen viste at det var få kvinnelige søkere, og få kvinner som deltok i prosjektene som fikk støtte gjennom Verdiskapningsprogrammet for rein. Det ble påpekt at når det ikke ligger i programmets mandat mål å øke kvinners deltagelse, så blir det heller ikke satt i gang egne tiltak for å mobilisere kvinner. (Galand og Hovde 2003).

Sametinget er i sitt innspill til reindrifftsforhandlingene 2008/2009 opptatt av å opprettholde og øke arbeidsressursen i reindrifta, med særlig vekt på å inkludere kvinner i drifta. Sametinget mener dette kan realiseres blant annet gjennom verdiskapningstiltak. Sametinget foreslo derfor dette tiltaket: ”Føringer på verdiskapningsprogrammets forskrifter som stimulerer til høyere aktivitet av kvinnelige prosjektaktører” (Sametinget sak 64/2007).

I St.prp.nr 63 (2007-2008) ble det innført et nytt delmål for verdiskapningsprogrammet for reindrift med sikte på å øke inntjeningen per rein ved bruk av reinens biprodukter:

”Ved at det er kvinnene som i hovedsak står for bruk av reinens biprodukter til bl.a. duodjiproduksjon, vil et slikt delmål bidra til økt oppmerksomhet omkring reindriftskvinnene og deres deltagelse for økt verdiskapning i reindrifta.” (St.prp.nr 63 (2007-2008))

Selv om det i ulike utredninger og dokumenter har vært satt fokus på reindriftskvinner og verdiskapning, så har dette ikke resultert i noen planmessig satsning på kvinner og verdiskapning. Det er ikke gjort en ny likestillingstest av VSP-rein siden 2003, og det kan ikke påvises en synlig satsning på kvinnene i verdiskapningsprogrammet.

Kvinnens mulighet til verdiskapning i tilknytning til reindrifta er viktig om man skal nå målet om å øke kvinners deltagelse i reindrifta. Blant annet gjennom tilrettelegging for ivaretagelse av råvarer fra rein vil verdiskapningen i reindrifta kunne økes. På denne måten kan man styrke husholdets økonomi og sikre at også kvinnene kan få et eget inntektsgrunnlag i reindrifta.

Avslutning

Med et blikk på reindriffts likestillingsutfordringer, ser man klart at det i de økonomiske strukturene er en klar skjevdeling. Det er mennene som innehar siidaandelene som gir rettigheter i reindrifta, og det er mennene som eier reinen. Når man ser isolert på reindrifta, så er det mennene som står for det produktive arbeidet, og kvinnene for det reproduktive. Det er i nyere tid blitt tillagt mer status i det arbeidet mennene gjør i reindrifta, og dette har igjen ført at mennene prioriteres i de økonomiske strukturene.

De likestillingstiltakene som er igangsatt gjennom reindrifftsavtaler søker å korrigere skjevdelingen mellom menn og kvinner i reindrifta, uten å endre den underliggende strukturen som forårsaker dette.

Likestillingstiltakene gjennom reindrifftsavtalen har ikke hatt en synlig og målbar effekt på de ti årene som er gått siden satsningen startet. De stadige evalueringene som igangsettes og arbeidsgruppene som nedsettes tyder på at man ikke har maktet å finne fram til en konkret likestillingspolitikk. Reindriftskvinner er ikke en ensartet gruppe, og det bærer likestillingstiltakene preg av. Målsettingene som er formulert har en bred tilnærming og bærer preg av at man ikke i stor nok grad har gjort prioriteringer. Dette fører til at likestillingssatsningene er mer symbolsk enn reell.

Det største hinderet for likestillingen i reindrifta er at kvinners deltagelse i reindrifta ofte er knyttet til menn. Derfor synes det å sikre kvinnene et selvstendig næringsgrunnlag, å være avgjørende for om man skal løse likestillingsutfordringene. Verdiskaping med fokus på kvinner vil kunne utvikle reindrifta til noe mer en bare kjøttprodusent. Med dette vil kvinnenes arbeidsoppgaver i reindrifta også tillegges mer status, da de også er en del av inntjening til husholdet.

Kilder:

AGENDA Utredning & Utvikling AS 2007. *Reindrifftsforvaltninge. Velfedsordninger i reindrifften*. Sandvika: AGENDA Utredning & Utvikling AS

Galand, Anne og Hovde K. 2003. *Likestillingstest av Verdiskapingsprogrammet for Rein*. Rapport 5-2003. Snåsa: Fredrikkes Hage

Henriksen, John B. 2001. Notat om reindrifftskvinneres rettstilling I *Seminarrapport Kvinner og reindrift*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Karlsen, James. 2004. *Evaluering av kvinnerettede tiltak i reindrifftsnaeringen*. Prosjektrapport 36/2004. Kristiansand: Agderforskning.

Landbruks- og matdepartementet.(LMD) 2004. *KVINNENES SITUASJON I REINDRIFTEN*. Vurdering av tiltak for å utvikle en mer målrettet og faktisk likestilling i reindrifften. Oslo: Landbruks- og matdepartementet.

Reindrifftsforvatningen. 2005. *Strategiplan og retningslinjer for tilskudd kvinnerettede tiltak*. http://www.reindrift.no/asset/757/1/757_1.doc

Reindrifftsforvaltningen 2010. *Reindriftkvinner i Norge*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Sametinget. 2007. *Sak 64/07. Sametingets innspill til reindrifftsforhandlingene 2008/2009*. Karasjok: Sametinget

Sametinget. 2008. *Sak 34/08. Sametingets innspill til reindrifftsforhandlingene 2009/2010*. Karasjok: Sametinget

Stortingsmelding nr. 28 (1991 – 1992) *En bærekraftig reindrift*. Oslo: Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 65 (1999-2000). *Om reindrifftsavtalen 2000-2001, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2000*. Oslo: Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 70 (2000-2001). *Om reindrifftsavtalen 2001-2002, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2001*. Oslo: Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 63 (2003-2004). *Om reindrifftsavtalen 2003/2004, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2003*. Oslo: Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 65 (2003-2004). *Om reindrifftsavtalen 2004/2005, om dekning av kostnader vedrørende radioaktivitet i reinkjøtt, og om endringer i statsbudsjettet for 2004 m.m.* Oslo: Landbruksdepartementet.

St. prp. nr. 63 (2007-2008). *Om reindrifftsavtalen 2008/2009 om endringer i statsbudsjettet for 2008 m.m.* Oslo: Landbruks- og matdepartementet.

Utsi, Marit Meløy. 2010. *Mellom kultur og økonomi. Reindrift og kvinners hverdagsliv*. Masteroppgave, Universitetet i Tromsø.

Økonomisk utvalg. 2002. *Totalregnskap for reindrifftsnaeringen*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Økonomisk utvalg. 2004. *Totalregnskap for reindrifftsnaeringen*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Økonomisk utvalg. 2006. *Totalregnskap for reindrifftsnaeringen*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.

Økonomisk utvalg. 2009. *Totalregnskap for reindrifftsnaeringen*. Alta: Reindrifftsforvaltningen.